

VAI TRÒ CỦA PHONG TỤC, TẬP QUÁN TRONG ĐỜI SỐNG XÃ HỘI HIỆN NAY

NGUYỄN THỊ TRÀ GIANG

Trường Chính trị Quảng Bình

Phong tục là thuật ngữ ghép đôi, trong đó “*phong*” là nền nếp đã được lan truyền, phổ biến rộng rãi; “*tục*” là những thói quen, nền nếp lâu đời. Như vậy, về mặt ngữ nghĩa, phong tục là những thói quen, nền nếp lâu đời đã được lan truyền, phổ biến rộng rãi trên phạm vi toàn xã hội hay trong một cộng đồng xã hội, nhóm xã hội nhất định.

Tập quán là những quy ước, quy tắc giao tiếp, ứng xử giữa các cá nhân với nhau, cá nhân với cộng đồng xã hội hoặc giữa cộng đồng xã hội với nhau trong cuộc sống, sinh hoạt cộng đồng, sinh hoạt xã hội, được lặp đi lặp lại nhiều lần rồi trở thành thói quen, nền nếp của cộng đồng người.

Cả phong tục và tập quán đều có quá trình hình thành, tồn tại và phát triển lâu dài về mặt lịch sử, đều phản ánh các mặt, các khía cạnh trong hoạt động giao tiếp, sinh hoạt của các cộng đồng người dưới dạng thói quen, nền nếp. Giữa phong tục và tập quán có nhiều điểm tương đồng đến mức nhiều khi không phân biệt được một cách rõ ràng: đâu là phong tục và đâu là tập quán. Vì lẽ đó thuật ngữ “*phong tục*” và thuật ngữ “*tập quán*” thường được sử dụng song hành cùng nhau, tạo thành thuật ngữ “*phong tục tập quán*”. Như vậy, phong tục, tập quán là hệ thống các quy tắc, yêu cầu, đòi hỏi được xác lập nhằm củng cố những mẫu mực giao tiếp, ứng xử trong các cộng đồng con

người, được hình thành qua quá trình lịch sử lặp đi, lặp lại nhiều lần, trở thành thói quen trong lao động, cuộc sống và sinh hoạt hàng ngày của các cộng đồng xã hội.

Do gắn bó chặt chẽ với những thói quen, nếp sống của các cộng đồng xã hội nên phong tục, tập quán được coi là các quy tắc xử sự chung, điều chỉnh các quan hệ xã hội. Nhiều phong tục, tập quán trở thành luật tục ăn sâu, bén rễ bền chặt trong nhân dân và có sức mạnh hơn cả những đạo luật, nó là một trong những nhân tố tạo nên sự đồng thuận xã hội. Với ý nghĩa đó, phong tục, tập quán góp phần quan trọng trong việc đưa pháp luật vào đời sống xã hội, chúng là những chuẩn mực cho hành vi của con người trong những hình thức tổ chức xã hội, những phạm vi như: dòng họ, xóm, ngõ, làng, bản hay những cộng đồng lớn hơn. “Những quy ước đó được tuân thủ qua nhiều thế hệ, trở thành những “thông lệ pháp lý” và là “*ương lĩnh về nếp sống*” của từng cộng đồng dân cư Việt ở nông thôn, một công cụ để điều chỉnh các mối quan hệ xã hội, một tri thức của dân gian về quản lý cộng đồng”. Bởi lẽ, pháp luật không phải là công cụ vạn năng để giải quyết được một vấn đề và được tất cả mọi người chấp nhận. Gắn với pháp luật còn “có một loại thứ hai cũng rất quan trọng. Luật này không khắc lên đá, lên đồng, mà khắc vào lòng dân, tạo nên hiến pháp chân chính của quốc

gia. Đây là bộ phận mà chính sách của ta không biết đến, nhưng mọi cái đều phải phụ thuộc vào nó. Đây là bộ phận mà nhà lập pháp lớn phải thâm lặn quan tâm nghiên cứu - đó chính là phong tục, tập quán”.

Trong thực tế có những trường hợp đại diện chính quyền đã giải quyết theo pháp luật nhưng người dân không đồng tình với cách giải quyết đó, họ đưa ra một cách giải quyết khác kết hợp giữa pháp luật và phong tục, tập quán để đưa ra quy định. Kết quả là sự việc được giải quyết nhanh chóng và các bên đều dễ dàng chấp nhận và vui vẻ thực hiện. Hay, trong thực hiện và áp dụng pháp luật, nhà làm luật có thể trừu tượng cho phép giải quyết một số vụ việc phức tạp theo phong tục, tập quán của mỗi địa phương. Chẳng hạn, Điều 5 Bộ luật Dân sự 2015 quy định về việc “Áp dụng tập quán:

1. *Tập quán là quy tắc xử sự có nội dung rõ ràng để xác định quyền, nghĩa vụ của cá nhân, pháp nhân trong quan hệ dân sự cụ thể, được hình thành và lặp đi lặp lại nhiều lần trong một thời gian dài, được thừa nhận và áp dụng rộng rãi trong một vùng, miền, dân tộc, cộng đồng dân cư hoặc trong một lĩnh vực dân sự.*

2. *Trường hợp các bên không có thỏa thuận và pháp luật không quy định thì có thể áp dụng tập quán nhưng tập quán áp dụng không được trái với các nguyên tắc cơ bản của pháp luật dân sự quy định tại Điều 3 của Bộ luật này”.*

Điều 262 Bộ luật Dân sự 2015 cho phép sử dụng tập quán về bảo quản tài sản; Điều 603 quy định việc bồi thường theo tập quán đối với thiệt hại do gia súc thả rông gây ra; Điều 3 cũng quy định “Trong trường hợp pháp luật không quy định và các bên không thỏa thuận thì có thể áp dụng phong tục, tập quán; nếu không có

phong tục, tập quán thì áp dụng quy định tương tự của pháp luật. Tập quán và các quy định tương tự của pháp luật không được trái với nguyên tắc quy định trong Bộ luật này”.

Như vậy, những phong tục, tập quán mặc dù không được pháp luật hóa nhưng lại được pháp luật thừa nhận có giá trị như pháp luật phải đảm bảo tính hợp lý, tiến bộ, vì lợi ích của nhân dân và phù hợp với những nguyên tắc cơ bản của pháp luật, không trái đạo đức xã hội.

Những năm gần đây, dưới sự lãnh đạo của Đảng, nhiều phong tục, tập quán, truyền thống văn hóa tốt đẹp đã được khôi phục, đặc biệt là chủ trương xây dựng hương ước mới càng làm cho các phong tục, tập quán, có điều kiện phát triển và phát huy vai trò trong đời sống xã hội. “Sự xuất hiện trở lại của các hương ước (hương ước mới) đang góp phần nhất định vào quá trình quản lý và dân chủ hóa ở nông thôn nước ta hiện nay”. Có thể nói, ở nước ta hiện nay, phong tục, tập quán đã, đang và sẽ còn tiếp tục thể hiện vai trò tích cực và những giá trị xã hội của nó trong nhiều lĩnh vực của đời sống xã hội, nhất là ở các vùng dân tộc thiểu số, vùng sâu, vùng xa, khi mà pháp luật chưa phát huy được đầy đủ vai trò, tác dụng thì phần lớn quan hệ xã hội vẫn chủ yếu được điều chỉnh bởi phong tục, tập quán, đặc biệt là trong các lĩnh vực như tranh chấp tài sản, giải quyết vay nợ, hôn nhân và gia đình...

Vì vậy, để phát huy tốt hơn nữa vai trò của phong tục, tập quán trong đời sống xã hội hiện nay cần chú trọng một số nội dung sau:

Thứ nhất, Nhà nước chỉ đạo sưu tầm, tập hợp các phong tục, tập quán được xem là quan trọng, có giá trị đang tồn tại trong khắp các vùng, miền của đất nước, trên cơ sở đó, chọn

lọc để giữ gìn, phát huy những phong tục, tập quán tốt đẹp, có tính nhân văn cao, loại trừ những phong tục, tập quán có hại, đồng thời tác động để hình thành những phong tục, tập quán phù hợp với đời sống, bản sắc văn hóa dân tộc trong thời kỳ mới. Việc sưu tầm các phong tục, tập quán có thể được tiến hành ở nhiều quy mô và phạm vi khác nhau, có thể theo vùng, theo tỉnh hay những phạm vi nhỏ hơn. Việc tập hợp hóa phong tục, tập quán sẽ giúp cho các cơ quan xét xử thuận lợi hơn mỗi khi cần áp dụng phong tục, tập quán để giải quyết một vụ, việc nào đó.

Thứ hai, đối với những phong tục, tập quán có giá trị truyền thống, mang tính nhân văn sâu sắc đã trở thành thuần phong mỹ tục, có tác động tích cực đối với cộng đồng xã hội thì pháp luật phải thừa nhận và phát huy vai trò của chúng trong đời sống xã hội, vận dụng chúng để hình thành nếp sống, suy nghĩ, hành vi pháp luật của mỗi người. Đồng thời, đối với những phong tục, tập quán lạc hậu, lỗi thời, đã trở thành hủ tục, thậm chí mang màu sắc mê tín dị đoan thì tích cực vận động tuyên truyền để nhân dân nhận thức được và tự giác loại bỏ. Trong những trường hợp cần thiết, chính quyền các cấp phải cưỡng chế nhằm loại trừ chúng ra khỏi đời sống cộng đồng, đồng thời tác động để hình thành những phong tục, tập quán mới.

Thứ ba, chú trọng đúng mức đến việc xây dựng hương ước mới, quy ước mới, chuyển hóa dần những phong tục, tập quán không thành văn vào hương ước hay quy ước mới. Trong nội dung hương ước nên quy định những vấn đề cụ thể và cả những vấn đề mang tính nguyên tắc được xem như văn bản “luật của cộng đồng”, để hương ước góp phần hỗ trợ

cho việc quản lý nhà nước bằng pháp luật. Các phong tục, tập quán và truyền thống văn hóa tốt đẹp thì nên đưa cả vào hương ước chứ không nên bó hẹp ở một số vấn đề chỉ như là sự cụ thể hóa pháp luật.

Thứ tư, cũng cố vai trò, vị trí của những người đứng đầu cộng đồng (già làng, trưởng thôn, trưởng bản, các chức sắc tôn giáo, người có uy tín trong cộng đồng...) là những người vừa vận dụng pháp luật vừa kết hợp với phong tục, tập quán để giải quyết hầu như mọi công việc lớn nhỏ trong cộng đồng của mình. Những người đứng đầu cộng đồng vừa phải chịu trách nhiệm trước các thành viên của hội đồng của mình vừa phải chịu trách nhiệm trước chính quyền cơ sở. Họ phải là người có uy tín trong nhân dân, am hiểu phong tục, tập quán của địa phương, có đạo đức tốt. Đồng thời, phải là người có hiểu biết về đường lối chính sách của Đảng, pháp luật của Nhà nước, biết cách phân xử có lý, có tình những tranh chấp, mâu thuẫn trong cộng đồng, biết vận động, quy tụ, động viên nhân dân địa phương thực hiện tốt những hoạt động của cộng đồng, những tập tục của địa phương và đường lối chính sách của Đảng, pháp luật của Nhà nước.

Như vậy, để quản lý tốt đời sống xã hội cần phát huy hơn nữa tính tích cực của phong tục, tập quán nhằm hỗ trợ cho pháp luật để phát huy chức năng là công cụ quản lý nhà nước ở địa phương. Phong tục, tập quán phải bổ sung, hỗ trợ những khiếm khuyết, hạn chế của pháp luật và là cầu nối đưa pháp luật vào đời sống xã hội, đồng thời nâng cao hiệu quả của pháp luật trong việc điều chỉnh các quan hệ xã hội góp phần đảm bảo an ninh chính trị, trật tự an toàn xã hội tại địa phương ■